

Dariusz Skłodowski

Problematyka oświadczenia woli w obecności duchownego jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu polskiemu na przykładzie Kościoła Katolickiego

Streszczenie

Artykuł prezentuje problematykę urzeczywistnienia wszystkich obligatoryjnych przesłanek zaistnienia małżeństwa zawieranego w ramach przepisów regulujących zawieranie tak zwanego „małżeństwa konkordatowego”. Autor zwraca uwagę na problem poprawnego stosowania przesłanki złożenia oświadczenia woli przez nupturientów o chęci wywarcia skutków cywilnych zawierania małżeństwa wyznaniowego. Stosując metodę formalno-dogmatyczną, powołując się na poglądy wyrażane w doktrynie prawa autor stara się przedstawić nieprawidłowości i luki prawne powstałe w skutek uchybień legislacyjnych. Zwraca uwagę na brak odpowiedniej regulacji kodeksowej pozwalającej na prawidłowe stosowanie i egzekwowanie obowiązku złożenia oświadczenia woli przez nupturientów o chęci wywarcia skutków cywilnych w prawie polskim zawieranego przez nich małżeństwa przed duchownym. Wyciągając wnioski autor konkluduje formując odpowiedni postulat *de lege ferenda*.

1. Uwagi wstępne

O istnieniu i obowiązywaniu w Polsce tak zwanych „małżeństw konkordatowych”, czyli związków małżeńskich zawieranych w ramach regulacji kanonicznych, ale wywierających także skutek cywilny, można mówić od roku 1998, kiedy to weszły w życie przepisy ustawy z 24.7.1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa

do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw¹ nowelizujące między innymi ustawę Kodeks rodzinny i opiekuńczy², a zwłaszcza zmienione art. 1 § 2 i 3 KRO. Genezy tych zmian należy upatrywać w umowie między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską z 1993 roku³, jednakże wspomniane przepisy musiały zostać dostosowane również do innych związków wyznaniowych, dlatego omawiane paragrafy przybrały formę „uniwersalną”, dostosowującą się do innych istniejących i uznanych Kościołów funkcjonujących na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Ze względu na powszechność zawierania związku małżeńskiego w Kościele Katolickim⁴, w porównaniu z innymi kościołami i związkami wyznaniowymi, warto pochylić się nad tą regulacją w kontekście tego Kościoła i omówić problem, który pojawił się w praktyce stosowania art. 1 § 2 KRO uchwalonego na podstawie ustaleń poczynionych w art. 10 konkordatu. Wspomniany przepis stanowi, iż nupturienti, jeżeli chcą wywołać również skutek cywilny zawieranego małżeństwa wyznaniowego, powinni oświadczyć przed duchownym wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu polskiemu. Jednakże w praktyce stosowania tego przepisu pojawia się problem, ponieważ wola o podleganie małżeństwa prawu polskiemu nie zostaje wyrażona *expressis verbis* przez nupturientów w żadnym momencie zawierania małżeństwa przed duchownym w Kościele Katolickim. Jest to znaczące uchybienie, które wciąż nie zostało uregulowane przez ustawodawcę.

2. Konkordatowe ujęcie zawarcia małżeństwa

Tak jak zostało to wspomniane we wstępie, konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską został podpisany w 1993 r., a omawiane zagadnienie zawarcia małżeństwa zostało uregulowane w art. 10 tej umowy międzynarodowej. Powyższy przepis nie nadaje się do stosowania *ex proprio vigore*⁵ czego skutkiem była konieczność zmian w polskim ustawodawstwie, co nastąpiło 5 lat później (w momencie wejścia w życie postanowień konkordatu) tj. w roku 1998 poprzez wspomnianą nowelę z 24.7.1998 r.⁶

¹ Dz.U. nr 117, poz. 757.

² T.j.: Dz.U. z 2020 r., poz. 1359, dalej jako „KRO”.

³ Dz.U. z 1998 r., nr 51, poz. 318, dalej jako „konkordat”.

⁴ *Małżeństwa wyznaniowe* [w:] *Rocznik demograficzny 2022*, red: A. Perzyna, A. Wróblewska, A. Zgierska, D. Rogalińska, D. Rozkrut, D. Szałtys, E. Adach-Stankiewicz, E. Andrzejczak, E. Kamińska-Gawryluk, H. Woźniak, K. Walkowska, M. Mojsiewicz, M. Błażej, M. Bieniek, M. Węglowska, P. Łysoń, W. Szuchta, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2022, s. 199.

⁵ W. Góralski, *Czy art. 10 ust. 1 konkordatu jest niewłaściwie stosowany?*, PiP 2013, nr 12, s. 1.

⁶ Por. przyp. 1.

W art. 10 ust. 1 konkordatu zostały wymienione trzy przesłanki zawarcia małżeństwa kanonicznego, które może wywierać również skutki cywilne w prawie polskim:

- 1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego,
- 2) złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków i
- 3) zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany urzędowi stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny.

W przytoczonym przepisie widać oddziaływanie na formę i treść art. 1 oraz art. 8 KRO natomiast art. 1 § 2 KRO wprowadzony ze względu na regulacje z art. 10 ust. 6 konkordatu, wydaje się w większym stopniu respektować niezależność i autonomię systemu prawnego Kościoła wyrażoną w art. 1 konkordatu. Można mówić, że przepisy kodeksowe zostały dostosowane do norm wyprowadzanych z konkordatu.

Wspomniane trzy przesłanki, które warunkują skutek cywilny zawartego małżeństwa kanonicznego nie budzą większych zastrzeżeń pod względem celowościowym. Są naturalną konsekwencją i przedłużeniem przepisów KRO normatywizujących zawarcie małżeństwa cywilnego. Oczywistym jest, iż pomiędzy nupturientami nie mogą zachodzić przeszkody wynikające z prawa polskiego, jeżeli chcą wywrzeć skutek cywilny podejmowanej czynności. Podobnie jest z przekazaniem stosownego oświadczenia do urzędu stanu cywilnego i kreacja aktu stanu cywilnego, który ma w tym przypadku wymiar konstytutywny co podkreśla wypracowana doktryna⁷.

Warto jednak zatrzymać się na drugiej przesłance tj. z art. 10 ust. 1 pkt 2 konkordatu, która jest szerzej omawiana w niniejszym artykule. Buduje ona podstawę prawno-proceduralną regulacji art. 1 § 2 KRO oraz konstrukcji wywierania skutków cywilnych przy zawarciu małżeństwa wyznaniowego *in extenso*. Oczywistym jest zasadność wspomnianej regulacji. Nieuzasadnionym byłoby pozostawienie tutaj pewnej luki, która nie wymagałaby złożenia oświadczenia przez nupturientów o woli wywarcia skutków cywilnych.

⁷ J. Wójcik, *Charakter prawny sporządzenia aktu małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o. w perspektywie prawno-porównawczej*, PS 2016, nr 7-8, s. 1.

3. Wymóg złożenia oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu

Poważnym problemem, który zostaje tutaj poruszony, jest treść art. 1 § 2 zd. 1 KRO odnosząca się do wymogu złożenia oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Złożenie wspomnianego oświadczenia jest jedną z obligatoryjnych przesłanek zaistnienia małżeństwa na gruncie prawa polskiego, lecz mimo tego polski ustawodawca po skonstruowaniu tego przepisu i włączeniu go w regulacje kodeksowe nie zadbał o zagwarantowanie należytego jego stosowania. Brak jest przepisów (choćby wprowadzonych aktem wykonawczym do ustawy) regulujących formę, treść oraz moment złożenia stosownego oświadczenia o chęci podlegania prawu polskiemu przez nowopowstały (wyznaniowy) związek małżeński.

Doktryna zdaje się zauważać ten problem i niektórzy jej przedstawiciele próbują obarczyć odpowiedzialnością za brak stosownych regulacji Kościół Katolicki⁸ (oczywiście rozważając zawieranie małżeństwa na gruncie postanowień konkordatu ze Stolicą Apostolską), lecz wydaje się, że jest to pomysł chybiony. Nie można obciążać Kościoła czy innego związku wyznaniowego obowiązkiem regulacji kwestii cywilnoprawnych. Ponadto we wspomnianym konkordacie znajduje się odpowiedni przepis (art. 10 ust. 6) mówiący, iż „celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu [chodzi o art. 10 konkordatu – D.S.] dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim”. Zmiany te nie zostały wprowadzone w sposób odpowiedni i zapewniający poprawność oraz pewność zawieranych związków małżeńskich przed duchownym. Można również znaleźć pogląd, iż to właśnie poszczególne kościoły i związki wyznaniowe otrzymały jakby kompetencję (w przeciwieństwie do zarzutu o brak działania władz kościelnych) do uregulowania kwestii składania oświadczenia woli o wywarciu skutków cywilnych zawieranego małżeństwa wyznaniowego oraz że owa kwestia została w odpowiedni sposób unormowana⁹ (szersze spojrzenie w rozdziale następnym). Ta kompetencja ma wynikać z przepisów ustawy polskiej i nie może być sprzeczna z postanowieniami KRO. Również w tym przypadku wydaje się błędnym pogląd zostawienia przepisu jakby blankietowego dla przyszłych regulacji kościelnych (które *de facto* wystąpiły). Kościół poprzez swoje prawo nie powinien stanowić o cywilnym unormowaniu kwestii oświadczeń woli.

⁸ P. Borecki, *Respektowanie polskiego konkordatu z 1993 roku – wybrane problemy*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 29-32.

⁹ J. Gajda [w:] *System prawa prywatnego*, red. T. Smoczyński, t. XI, Warszawa 2009, s. 120.

Należy tutaj szanować autonomię porządku prawnego Polski i Kościoła wyrażoną między innymi w art. 1 konkordatu. Powszechnie mówi się tutaj o niezależności ustawodawstwa Kościelnego, lecz *per analogiam* nie można zapominać o autonomiczności polskiego porządku prawnego, który nie może być kształtowany poprzez kościelne uchwały oraz inne akty prawa wewnętrznie obowiązujące Kościół Katolicki. Do zadań państwa należy dbałość o poprawność regulacji prawnych oraz zapewnienie o ich należytych przygotowaniu oraz egzekwowaniu (por. art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r.¹⁰). Nie można dopuszczać do sytuacji, gdy to Kościół czy inny związek wyznaniowy jest niejako zmuszany do uregulowania sytuacji, które wywierają konkretny skutek prawny. Zawsze powinna być to powinność spełniana przez ustawodawstwo krajowe.

Rozważając ceremonię zaślubin przed duchownym w Kościele Katolickim nie ulega wątpliwości, iż nupturienci oświadczają wolę zawarcia małżeństwa co wyraża się poprzez słowa przysięgi zapisane w Rytuale rzymskim¹¹, aczkolwiek należy to rozumieć jako wolę zawarcia małżeństwa wyznaniowego (kanonicznego) ze względu na to, iż wspomniana przysięga jest ustalona przez kompetentną władzę kościelną, na użytek celebracji kościelnych oraz mająca na celu wywarcie skutku w postaci zawarcia małżeństwa kanonicznego. Mając na uwadze ustalenia umowy ze Stolicą Apostolską z 1993 roku należy się zastanowić nad skutkami w polskim prawie powyższego oświadczenia i podkreślić, iż wola wywarcia skutku w prawie polskim nie może być dorozumiana. Jak wskazano w poprzednim akapicie niniejszej pracy, ustawodawca polski nie określił charakterystyki złożenia oświadczenia woli wywarcia skutków w prawie polskim przez zawarte małżeństwo wyznaniowe. Treść art. 1 § 2 zd. 1 KRO jasno wskazuje na konieczność złożenia oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu polskiemu. Ta przesłanka ważnego zawarcia małżeństwa na gruncie prawa polskiego jest sformułowana w sposób klarowny i nie pozostawia wątpliwości. Jest to *conditio sine qua non* zastrzeżony pod formą *ad solemnitatem* tj. bez złożenia oświadczenia woli o podleganiu związkowi małżeńskiemu prawu polskiemu nie można mówić o istnieniu tego małżeństwa na gruncie cywilnoprawnym. Skutkuje to zaistnieniem wyłącznie kanonicznego związku małżeńskiego, to znaczy podlegającemu tylko prawu Kościoła. Z powyższych powodów w żadnym wypadku nie można się zgodzić na domniemanie oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającemu prawu

¹⁰ Dz.U. nr 78 poz. 483, dalej jako „Konstytucja RP”.

¹¹ *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, red. Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, wyd. 3, 2021.

polskiemu. Ta czynność powinna być wyraźnie urzeczywistniona i uzewnętrzniiona w obecności duchownego i dwóch pełnoletnich świadków (por. art. 8 § 2 KRO), w taki sposób, aby nie można było doszukać się wątpliwości co do chęci wywarcia omawianych skutków. W przeciwnym wypadku należy doszukiwać się powodów dla stwierdzenia *matrimonium non existens* w kontekście polskich przepisów ustawowych oraz powstanie skutków wyłącznie na płaszczyźnie prawa wyznaniowego (kanonicznego)¹².

Najczęściej podnoszonym argumentem przez tę część doktryny, która uważa, iż omawiane złożenie oświadczenia woli przed duchownym jednoczesnego zawarcia małżeństwa powodującego skutki w prawie polskim zostało uregulowane w odpowiedni cywilnoprawny sposób jest przepis art. 8 § 2 KRO oraz rozporządzenie ministra cyfryzacji w sprawie wzorów dokumentów wydawanych z zakresu rejestracji stanu cywilnego z 29.5.2023 r.¹³ stanowiące we wzorze numer 27 o „Zaświadczeniu stwierdzającym, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone w obecności duchownego”. Autorzy przedstawiają tezę, iż poprzez wspomniane zaświadczenie nupturienci (nowożeńcy na gruncie prawa kanonicznego) składają oświadczenie woli wywarcia skutków ich małżeństwa w prawie polskim. Podpis na owym zaświadczeniu ma być „potwierdzeniem oświadczenia woli o wywarcu skutków [ich małżeństwa w prawie polskim – D.S.]”¹⁴.

Wydaje się to daleko idącą nieprawidłowością. Przede wszystkim zasadnym jest podkreślenie, iż podpisanie wspomnianego zaświadczenia nie może równać się pod względem prawnym ze złożeniem oświadczenia woli. Nie jest to czynność tożsama¹⁵. Poprzez złożenie podpisu na zaświadczeniu nie można rozumieć wyrażenia woli wywarcia skutków prawnych w prawie polskim związku wyznaniowego zawartego przed duchownym. Duchowny jedynie potwierdza, że stosowne oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński zostało przed nim złożone oraz że nupturienci wyrazili wolę wywarcia skutków w prawie polskim. Jednakw praktyce ceremonii nie uwzględnia się odpowiedniego czasu oraz miejsca do złożenia stosownego oświadczenia woli nupturientów¹⁶. Ani przepisy cywilistyczne ani kanoniczne nie uszczegółowiły tej kwestii. W związku z tym duchowni również nie posiadają odpowiedniej praktyki w tym zakresie i nie pytają nupturientów o wolę wywarcia

¹² J. Strzebińczyk, *Zawarcie małżeństwa wyznaniowego podlegającego prawu polskiemu*, „Rejent” 1999, nr 4, s. 10.

¹³ Dz.U. poz. 1023.

¹⁴ W. Góralski, op.cit., s. 6-7.

¹⁵ P. Borecki, op.cit., s. 31.

¹⁶ W. Góralski, op.cit., s. 5.

skutków w prawie polskim¹⁷. Ponadto dokumenty Kościoła normatywizujące przebieg ceremonii również nie uwzględniają kwestii cywilnoprawnych¹⁸. W związku z powyższym na stosownym oświadczeniu duchowny potwierdza zdarzenie, które tak naprawdę nie nastąpiło, więc przesłanki z art. 1 § 2 KRO nie zostały spełnione, mimo że duchowny zaświadczy co innego. Nowożeńcy również składają podpisy na wspomnianym zaświadczeniu, aczkolwiek zrozumiałym pozostaje doniosłość chwili i możliwość niezdawania sobie przez nich sprawy z powagi podpisywanego zaświadczenia¹⁹ oraz z braku złożenia oświadczenia woli o wywarceniu skutków cywilnych. Nupturienti przed ceremonią zaślubin powinni zostać pouczeni o wymogu spełniania wszystkich przesłanek prawnych, które warunkują powstanie węzła małżeńskiego. Obowiązek stosownego pouczenia powinien ciążyć na duchownym (tuż przed ceremonią) lub na kierowniku urzędu stanu cywilnego, który wydaje zaświadczenie o braku przeciwwskazań (por. art. 3 § 3 oraz art. 4¹ § 1 KRO). Jednakże nie należy zwalniać nupturientów z obowiązku poznania prawa (zwłaszcza biorąc pod uwagę doniosłe konsekwencje zawieranego związku małżeńskiego) i tym samym dla pełnego wyrażenia zasady *ignorantia iuris nocet* ciężar zapoznania się z odpowiednimi regulacjami ciąży przede wszystkim na głównych aktorach omawianej czynności prawnej, którzy w trakcie przygotowań do zaślubin nie powinni zapominać o odpowiednim przygotowaniu się również pod względem prawnym.

3.1. Odpowiedzialność Kościoła

Kolejnym nieuzasadnionym elementem wydaje się próba obarczenia Kościoła Katolickiego obowiązkiem regulacji omawianej tutaj kwestii. Należy to argumentować, tak jak wyżej już zostało to wspomniane, autonomnością porządku prawnego państwa polskiego i Kościoła. Co więcej, w obopólnych ustaleniach poczynionych w ramach konkordatu, ustalono, że obligatoryjnym będzie złożenie oświadczenia woli dotyczącego wywarcia skutków zgodnie z prawem polskim (art. 10 ust. 1 pkt 2 konkordatu), lecz celem wprowadzenia w życie tych przepisów zostaną dokonane konieczne zmiany w prawie polskim (art. 10 ust. 6 konkordatu), a nie w prawie kanonicznym. Bez problemu można tutaj zauważyć cel jaki przyświecał obu stronom przy dokonywaniu wspomnianych ustaleń prawnych. Stolica Apostolska pozostawiła autonomię państwu polskiemu w zakresie uregulowania

¹⁷ A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007, s. 160-170.

¹⁸ Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, op.cit.

¹⁹ P. Borecki, op.cit., s. 31.

zagadnień cywilistycznych, natomiast Rzeczpospolita Polska przyjęła tę autonomię, co więcej, zobowiązała się poprzez zgodę na art. 10 ust. 6 wyrażoną podpisem ministra Krzysztofa Skubiszewskiego do wprowadzenia odpowiednich cywilnoprawnych rozwiązań, które umożliwią poprawne wykonanie stosowanie ustaleń konkordatowych. Niestety te uregulowania na gruncie przepisów kodeksowych i innych powszechnie obowiązujących nie wyczerpały potrzeb wynikających z konkordatu, a wyłącznie je potwierdziły, tym samym nie formułując odpowiednich norm umożliwiających poprawne ich stosowanie. Jak łatwo zauważyć obydwie strony tj. Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska wyraziły wolę oraz przygotowały odpowiednie regulacje, aby to państwo polskie wprowadziło odpowiednie przepisy kreujące i uszczegóławiające sposób wyrażania woli w obecności duchownego jednocześnie zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż polski Kościół Katolicki podjął próbę regulacji omawianej kwestii w swoim procesie tworzenia prawa wewnętrznie obowiązującego poprzez przepisy zawarte w „Instrukcji dla duszpasterzy dotyczącej małżeństwa konkordatowego” wydanej przez Konferencję Episkopatu Polski²⁰. Punkt 19 stanowi, iż „bezpośrednio przed celebracją małżeństwa konkordatowego, nupturienti, w obecności świadków i wobec duchownego, który będzie asystował przy zawieraniu małżeństwa, potwierdzają wolę wywarcia skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego, składając podpisy w odpowiednim miejscu »Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa«, na wszystkich trzech egzemplarzach”²¹. Pojawia się tutaj ukształtowanie miejsca, momentu oraz czasu „potwierdzenia woli wywarcia skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego”. Problemem tutaj jest brak normy w ustawodawstwie polskim, która delegowałaby możliwość powstania regulacji w tej materii do kompetencji Kościoła. Z przytoczonego powodu trudno jest interpretować wspomnianą normę kościelną. Należy zadać pytania: czy jest ona powszechnie obowiązująca? czy Kościół posiada kompetencje do normowania czynności cywilnoprawnych? czy Instrukcja wydana przez KEP jest wiążącym aktem wykonawczym polskiego KRO? Wydaje się, że odpowiedzi na wszystkie powyższe pytania są przeczące. W związku z tym nie ma podstaw, aby uważać, iż rzeczywiście nupturienti wyrażają wolę wywarcia skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego, jak próbuje unormować to Kościół Katolicki. Kwestia ta została szerzej omówiona w rozdziale następnym.

²⁰ *Instrukcja dla duszpasterzy, dotycząca małżeństwa konkordatowego*, Konferencja Episkopatu Polski [12.11.1998 r.], dostęp: <http://archpozn.pl/upload/pdf/synod/t207.pdf>, dalej jako „Instrukcja”.

²¹ *Ibidem*, s. 5.

4. Małżeństwo konkordatowe a wyłącznie kanoniczne

Problematyka zawierania małżeństwa wyłącznie kanonicznego (w kontekście woli wywarcia skutków w prawie cywilnym) budzi w doktrynie wiele emocji i sprzecznych komentarzy. W celu próby przedstawienia przeciwstawnych stanowisk w niniejszym rozdziale podjęto starania porównania dwóch poglądów doktryny.

Rozpatrując problem wywierania skutków cywilnych w prawie polskim zawartego małżeństwa w obecności duchownego (w omawianym przypadku Kościoła Katolickiego) wątpliwości budzi również możliwość zawarcia małżeństwa wyłącznie kanonicznego, czyli takiego, które nie wywiera skutków cywilnych. *De lege lata* jest to możliwe i zapewnia o tym między innymi Oświadczenie Rządu z 26.1.1998 r. w sprawie Deklaracji Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 kwietnia 1997 r. w celu zapewnienia jasnej wykładni przepisów Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie w dniu 28 lipca 1993 r.²², aczkolwiek praktyka stosowania prawa i jego wykładnia pokazuje, iż zawarcie małżeństwa wyłącznie kanonicznego nie jest skutkiem łatwym do osiągnięcia. Potęguje to dodatkowo wspomniana już Instrukcja KEP, która uzyskała *recognitio* Stolicy Apostolskiej w dniu 29.10.1998 r.²³ i wskazuje duchownym praktykę, którą mają się kierować podczas celebracji zawierania małżeństwa. W pkt. 3 Instrukcji wskazano, że nupturienti (wierni Kościoła Katolickiego) mają obowiązek uzyskania dla zawieranego małżeństwa skutków cywilnych. W tym przepisie nie da się zauważyć urzeczywistnienia postanowień art. 1 i art. 10 konkordatu, art. 1 § 2 KRO oraz pkt. 3 Deklaracji. Wynikające tutaj sprzeczności są naruszeniem autonomiczności polskiego porządku prawnego względem przepisów kanonicznych. Ponadto przepisy Instrukcji są wyraźnym naruszeniem art. 10 ust. 1 pkt 2 konkordatu, który stanowi, że dla wywarcia skutków cywilnych w prawie polskim jest niezbędne oświadczenie woli nupturientów o chęci wywarcia owych skutków, natomiast Instrukcja stwierdza, iż skutki cywilne występują *ex lege* po zawarciu małżeństwa przed duchownym. Widać tutaj nieuzasadnioną ingerencję Konferencji Episkopatu Polski w ustawodawstwo państwowe i umowę ze Stolicą Apostolską, która kształtuje uwarunkowania cywilnoprawne zawierania tak zwanego „małżeństwa konkordatowego”. Należy również

²² M.P. nr 4, poz. 51, dalej jako „Deklaracja”.

²³ *Recognitio* udzielone przez Stolicę Apostolską w dniu 29.10.1998 r., Instrukcja weszła w życie 15.11.1998 r.

w tym miejscu przypomnieć, iż konkordat w art. 10 ust. 6 pozostawia wyłącznie ustawodawstwu polskiemu kompetencję do wprowadzenia odpowiednich zmian w prawie polskim, więc Instrukcja nie ma umocowania w przepisach i jest ewidentną ingerencją w polski porządek prawny. Nie można również zidentyfikować, aby te działania Kościoła zostały w jakikolwiek sposób zauważone przez państwo polskie, które podjęłoby odpowiednie działania²⁴.

Dla oddania sprawiedliwości regulacjom kościelnym należy w tym miejscu pochylić się jeszcze nad *ratio legis* przepisów uchwalanych przez Kościół Katolicki m.in. poprzez uchwały Episkopatu. W pkt. 6 wspomnianej Instrukcji można wyczytać, iż do zawarcia małżeństwa wyłącznie kanonicznego jest potrzebna zgoda ordynariusza miejsca. Warto w tym miejscu nadmienić, iż złamanie zakazu nie stanowi przyczyny stwierdzenia nieważności małżeństwa, ale jest niegodziwym działaniem asystującego²⁵. Małżeństwo wyłącznie kanoniczne należy rozumieć tutaj jako związek małżeński, którego procedura zawierania nie prowadziła z uwzględnieniem ścieżki cywilnej oraz po którego zawarciu nie przedstawiono odpowiednich dokumentów kierownikowi urzędu stanu cywilnego (*ergo* nie wywiera skutków w prawie polskim). Przytoczony w poprzednim akapicie pkt 3 Instrukcji nakazuje wywarcie skutków cywilnych zawartego małżeństwa w obecności duchownego. Wspomniana regulacja ma swoje uzasadnienie celowościowe, funkcjonalne oraz systemowe również na gruncie przepisów prawa polskiego.

Uchwalając powyższy przepis Konferencja Episkopatu Polski nie kierowała się wyłącznie swoimi partykularnymi interesami i chęcią „zdominowania” przepisów prawa polskiego, lecz przyświecała jej racjonalna i uzasadniona *ratio legis* również w kontekście wykładni i stosowania regulacji ustawodawcy polskiego. Celem było powstanie dwóch prawnych stosunków małżeństwa²⁶ (kanonicznego i cywilnego). Regulacja wydana przez Kościół w swoim zamierzeniu zmierza do zapobiegania sytuacjom „mieszanej bigamii”²⁷. Jest to bardzo pożądane działanie nie tylko z perspektywy kanonicznej, ale również cywilnoprawnej, a nawet w kontekście całego porządku prawnego obowiązującego w państwie polskim. W swoim celu pkt 3 Instrukcji ma zapobiegać możliwości zawarcia dwóch odrębnych związków małżeńskich przez tę samą osobę – jednego kanonicznego, a drugiego cywilnego. Nie ulega wątpliwości,

²⁴ P. Borecki, op.cit., s. 31.

²⁵ P. Majer, *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i Państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne* [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 280.

²⁶ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2005, s. 31.

²⁷ W. Góralski, op.cit., s. 4.

iż taki cel jest bardzo pożądanym zarówno przez Kościół jak i przez państwo. Z tego powodu opisywana regulacja ze słusznych względów spotyka się z aprobatą części doktryny prawa rodzinnego²⁸. Opisywany problem wywodzi się z ustawodawstwa całego Kościoła powszechnego, które już w przepisach powszechnie obowiązujących w Kościele Katolickim postanowiło nie dopuszczać do sytuacji „mieszanej bigamii” stanowiąc o tym w kan. 1071 § 1 nr 2 kodeksu prawa kanonicznego²⁹.

Jak da się zauważyć różne uwarunkowania w prawie kanonicznym i świeckim prowadzą do dysonansu i problemów z poprawną wykładnią i stosowaniem prawa. Nie można zapominać, iż przedstawiciele Kościoła mają prawo (a w świetle swojej religii nawet obowiązek) dbania o respektowanie swojego wyznania oraz szerzenie jego postanowień i prawd (por. dział pierwszy Katechizmu Kościoła Katolickiego³⁰). W państwie prawa (por. art. 1 Konstytucji RP), które zapewnia wolność sumienia i religii (art. 30 Konstytucji RP) nie może dziwić fakt uwzględniania w przepisach prawa funkcjonowania Kościoła Katolickiego i respektowania jego ustawodawstwa. Należy mieć to na uwadze również ze względu na wiernych, którzy tak licznie³¹ przynależą do tego Kościoła i w nim odnajdują swoje wartości. Niemniej nie można pozwolić na zatarcie się autonomii przepisów prawa polskiego względem norm kościelnych. Wszystkie regulacje kanoniczne muszą mieć umocowanie w ustawie polskiej, a nie mogą jej ignorować lub w nią ingerować.

5. Wnioski wraz z podsumowaniem

Podsumowując omawianą w tym miejscu problematykę należy zwrócić uwagę na potrzebę uzupełnienia regulacji prawa powszechnie obowiązującego przez polskiego ustawodawcę. *De lege ferenda* można wysunąć sugestię uzupełnienia przepisu art. 1 § 2 KRO o sformalizowanie przesłanki wyrażenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Warto byłoby rozważyć rozszerzenie art. 1 KRO o § 2¹, który należałoby sformułować na przykład w sposób następujący: „Złożenie oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu o którym mowa w § 2 następuje niezwłocznie po złożeniu oświadczenia woli zawarcia małżeństwa przewidzianego

²⁸ Ibidem, s. 3.

²⁹ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

³⁰ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Pallottinum, Poznań 2012.

³¹ *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019-2021*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2022, s. 312.

w przepisach kościoła albo innego związku wyznaniowego. Minister właściwy określi, w drodze rozporządzenia, treść i formę oświadczenia”. Należy zaznaczyć, iż § 2 stanowi o kobiecie i mężczyźnie, którzy „zawierają” związek małżeński, a nie „zawarli”, dlatego zaproponowany w § 2¹ termin „niezwłocznie” trzeba rozumieć jako „od razu” i w ramach jednej, tej samej ceremonii zaślubin. Poprzez taką zmianę „Zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński zostały złożone w obecności duchownego” wprowadzone przez ministra cyfryzacji wyrażałoby w pełni i potwierdzało czynność prawną, która *de facto* się dokonała, a nie tylko taką, która powinna się dokonać *de iure*. Obecnie brak uregulowań cywilnoprawnych, które jednoznacznie wskazywałyby duchownym oraz nupturientom w którym momencie, formie oraz miejscu należy złożyć oświadczenie woli o chęci wywarcia skutków cywilnych dla zawieranego małżeństwa. Aktualnie słusznie się uznaje, że zarówno złożenie omawianego oświadczenia pisemnie oraz ustnie wyczerpuje obowiązek jego złożenia i jest uznawane za skutecznie złożone³².

Jednakże obowiązek uregulowania tej kwestii w sposób pewny i prawny ciąży na polskim ustawodawcy nie tylko ze względów deontologicznych, lecz także na podstawie normatywnych postanowień konkordatu.

Summary

The issue of the declaration of intend before a clergyman of simultaneous contracting a marriage subjecting to the Polish law on the example of the Catholic Church

The article addresses the issue of fulfilling all mandatory conditions for the existence of marriage concluded under the provisions regulating the formation of the so-called "concordat marriage." The author highlights the problem of correctly applying the prerequisite of the declaration of intent by the intending spouses to produce civil effects in a religiously contracted marriage. Employing a formal-dogmatic method and referring to views expressed in legal doctrine, the author attempts to present irregularities and legal gaps resulting from legislative shortcomings.

³² W. Góralski, op.cit., s. 6.

Attention is drawn to the lack of appropriate statutory regulations allowing for the proper application and enforcement of the obligation of the intending spouses to make a declaration of intent to produce civil effects in the Polish law governing the marriage they enter into before a clergyman. Drawing conclusions, the author concludes by formulating an appropriate proposal.

Dariusz Skłodowski

Student III roku na kierunku prawo oraz student II roku na kierunku ekonomia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Prelegent na ogólnopolskich konferencjach naukowych. Stypendysta rektora, członek Interdyscyplinarnego Koła Naukowego Prawa Korporacyjnego UKSW oraz Interdyscyplinarnego Koła Naukowego przy Centrum Gospodarki Światowej.

Bibliografia

1. Borecki P., *Respektowanie polskiego konkordatu z 1993 roku – wybrane problemy*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
2. Gajda J. [w:] *System prawa prywatnego*, red. T. Smoczyński, t. XI, Warszawa 2009.
3. Góralski W., *Czy art. 10 ust. 1 konkordatu jest niewłaściwie stosowany?*, „Państwo i Prawo” 2013, nr 12.
4. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. 2, Pallottinum, Poznań 2012.
5. Majer P., *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i Państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne* [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004.
6. *Małżeństwa wyznaniowe* [w:] *Rocznik demograficzny 2022*, red: A. Perzyna, A. Wróblewska, A. Zgierska, D. Rogalińska, D. Rozkrut, D. Szałtys, E. Adach-Stankiewicz, E. Andrzejczak, E. Kamińska-Gawryluk, H. Woźniak, K. Walkowska, M. Mojsiewicz, M. Błazej, M. Bieniek, M. Węglowska, P. Łysoń, W. Szuchta, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2022.
7. Mezglewski A., Tuna A., *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007.

8. *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, red. Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, wyd. 3, 2021.
9. Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2005.
10. Strzebińczyk J., *Zawarcie małżeństwa wyznaniowego podlegającego prawu polskiemu*, „Rejent” 1999, nr 4.
11. Wójcik J., *Charakter prawny sporządzenia aktu małżeństwa z art. 1 § 2 k.r.o. w perspektywie prawnoporównawczej*, „Przegląd sądowy” 2016, nr 7-8.
12. *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019-2021*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2022.